

פסק דין של רבני ויניציאה משנת שס"ט

מאת

יצחק יודלוב

בצדם של ספרי „שאלות ותשובות“, דהיינו קבצים של פסקי-דין מנומקים, קיימת התופעה של „תשובה“ בודדת או פסקים אחדים בנוגע למקרה מסוים שיצאו לאור הדפוס בפני עצמם. חבורים אלו נדפסו משום שהנושא היה אקטואלי והנוגעים בדבר, בעלי הדין או הפוסקים, היו מעוניינים בפרסום מהיר ורחב של פסק הדין. מכמה סיבות — בגלל זעירותם של הפרסומים הללו, מפני שלא נדרשו אלא לשעתם¹ ומשום שבדרך כלל היו קשורים במחלוקת והצד שכנגד השתדל לבערם מן העולם — דברי דפוס מסוג זה הם מהנדירים ביותר.²

ידועים כחריסר פולמוסים שאודותיהם נדפסו חבורים כאלו עד ראשית המאה הי"ז:

- א. „פסקי הגאון ר' ליווא סג"ל ור' אברהם מינץ המסכימים להוציא עשיר ופרנס מעירו“ (בשנת רע"א) ופסקים אודות מחלוקת נורצי-פינצי, ויניציאה רע"ט.³
- ב. „פסוקים [!] שחבר... מהר"ר שכנא יצ"ו על עניין קידושין ובפרט על קדושי' כמ"ר משה בן... כמ"ר שמואל לועזי יזי"א שקידש מר' בריינדל בת מנוח המכונה הענדל מקראקו“, קראקו [ש' לערך].⁴
- ג. „הפסק אשר פסקו כמהר"ר יצחק ליאון ו' צור... וכמהר"ר יעקב ישראל מריקנט... ע"ד הריב אשר בין כמהר"ר שלמה ממו' דלול' ובין... כמ"ר יעקב קאטלנו... ואשר השיבו על הפסק... הגאון' ורבני ק"ק רומ' ובטלוהו“, רומא ש"ו.
- ד. פסק בדבר „חרם סתם“ על המעלימים מנכסי הנפטר ר' יהודה סיגרי „ברייב שבין הטודרוסים והסיגרי מפיאמונטי“⁵ [מנטובה שכ"ה].

1. בידי יורשיו של ר' משה פרובינצאלו נשארו עשרות עותקים של ספרי הפולמוס שלו שלא היה להם דורש. ראה ש' סימונסון, ספרים וספריות של יהודי מנטובה 1595, קרית ספר, לז, תשכ"ב, ע' 118.
2. ראה ו' מהלמן, סיבות לנדירות ספרים עבריים, בתוך ספרו גנוזות ספרים, ירושלים תשל"ו, ע' 137—139. וראה על הדפסתו וביעורו מן העולם של קונטרס הלכתי פולמאסי: מ' הכהן, גורלו של ספר, סיני, לד, תשי"ד, ע' קי—קכא.
3. C. B., מס' 4006. ידועים שני עותקים בלבד, בבודליאנה ובבית המדרש לרבנים בניו-יורק. שניהם אינם שלמים. וראה ש' ווינר, פסק החרם של הרב יעקב פולק נגד הרב אבי"ה מינץ, פטרבורג תרנ"ז; A. Marx, Studies in jewish history and booklore, 1944, p. 107—154.
4. עותק יחיד במוזיאון הבריטי, צדנר ע' 695. וראה א"מ הברמן, המדפיסים בני חיים העליץ, קרית ספר, לג, תשי"ח, ע' 517 מס' 18 וע' 519.
5. לשון ר' אליעזר פרובינצאלו בשו"ת של זקנו, ר' משה פרובינצאלו (בכת"י), סי' רלו.

ה. החבורים אודות הגט של תמרי-וינטורוצו: „הצעה על אודות הגט“, ויניציאה שכ"ז, „אלה הדברים“, „ביאור זה יצא ראשונה“ מאת ר' משה פרובינצאלו ור' פנחס אליא ממילי ו„דברי שמואל הקטן“ מאת שמואל וינטורוצו, מנטובה שכ"ו—שכ"ז.⁶ ו. „תשובה על עגונה“ (ויקם עדות ביעקב) מאת ר' יעקב פולאק, פראג שנ"ד.⁷

ז. „פסק להאלוף מוהר"ר רפאל ציודאל נר"ו על עסקי אחים שלא נמצא שטר חלוקה ביניהם“, ויניציאה ש"ס.⁸

ח. „פסק פסקו שלושת האלופים המבוררים ממעלת הקהל... וממעלת המלוים יצ"ו ממנטובה ומאנטובאנו“, ויניציאה שס"ד.⁹

ט. פסקים בקשר למחלוקת על אופן ההקפות וסדר הנענועים בלולב, מאת ר' מנחם עזריה מפאנו ור' עובדיה ספורנו (ימין ה' רוממה“, ויניציאה [שס"ה]) ור' יוסף סאמיגה (פירוש דרך ימין“, [שם שס"ו])¹⁰.

בשול"ת רמ"ף תשובות אחדות אודות סכסוך זה, סי' רלו—רמ (על כתה"י ראה מ' בונפיל, פירוש ר' משה פרובינצאלו לכ"ה הקדמות הרמב"ם, קרית ספר, נ, תשל"ה, ע' 165—166). הפסק המודפס נזכר בתשובות הללו ונאמר בהן שנדפס במנטובה. הפסק עצמו נמצא בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, דף אחד בדפוס, וסימנו L 488.

6. ראה י' יודלוב, הערות ביבליוגרפיות לפרשת הגט תמרי-וינטורוצו, עלי ספר, ב, תשל"ו, ע' 105—120. שם נרשמו גם כרוזים שונים שהדפיסו הצדדים במחלוקת.

7. C. B., מס' 5603. חזר ונדפס בפרנקפורט דמיין תע"ט.

8. מ' כרמליווינברגר, ספר וסיף, תשכ"ז, ע' 64—65, קושר את הפסק במחלוקת גדולה שפרצה במנטובה בין ר' רפאל ציודאל ור' אשר גראסיטו. איני יודע מנין לו דבר זה, ועכ"פ נעלמו ממנו פרטי אותה מחלוקת. ראה ש' סימונסון, תולדות היהודים בדוכסות מנטובה, ב, תשכ"ה, ע' 419.

9. ראה סימונסון, שם, א, תשכ"ג, ע' 238 הערה 18. איני יודע על סמך מה כותב סימונסון, שם, שבאותה שנה נדפסה מהדורה נוספת של הפסק במנטובה. ראה מש"כ בקרית ספר, מט, תשל"ד, ע' 641 הערה 30.

10. סדר ההדפסה של הפרסומים השונים במחלוקת זו הוא כדלהלן: בסוף ספרו של ר' שמואל אלגאזי „תולדות אדם“, ויניציאה שס"ה, נדפס פסק שלו אודות הפניה לימין בהקפות ובנענועי הלולב, וצורפו לפסק הסכמות מאת ר' מנחם עזריה מפאנו, ר' עובדיה ספורנו ור' ציון פראנסיס. כמה חכמים, וביניהם ר' יוסף סאמיגה, יצאו נגד אותו פסק ונגד המסכימים לו, וכדי להשיב על המשיגים פרסמו הרמ"ע ור"ע ספורנו את הקונטרס „ימין ה' רוממה“. אח"כ חבר סאמיגה נגד קונטרס זה את הקונטרס „ימין ה' רוממה“ (כן השיגו על הרמ"ע וחבריו גם ר' ישכר בער איילנבורג בספרו „באר שבע“, בתחילת פ"ב דסוטה, ור' חיים שבתי בשול"ת מהרח"ש, ח"ג סי' ט). עליהם השיב הרמ"ע בקונטרס „ימין ה' עושה חיל“, שנדפס עם חבוריו „מאמר שבירי לוחות“, צפת תרכ"ד ו, מאמר „מאה קשיטה“, מונקאטש תרנ"ב. תגובה נוספת של הרמ"ע על ההתקפות נגדו הובאה ב„גובלות חכמה“ ליש"ר, חלק א, שפ"ט, דף פד ע"א. מדבריו של סאמיגה בתחילת „פירוש דרך ימין“ עולה שהפולמוס החל „בין פסח לעצרת משנת שס"ה“. לפיכך נראה ששני הקונטרסים הללו וכן „תולדות אדם“ נדפסו בשנים שס"ה—שס"ו. יש לתקן איפוא

י. התבורים אודות הכשר המקוה ברוויגו: „משבית מלחמות“, „פלגי מים“ ו„מקוה ישראל“, ויניציאה שס"ו—שס"ח¹¹.
יא. „פסקים בדבר החליצה פסולה“ מאת ר' מרדכי יפה ואחרים, [פראג שס"ט לערך]¹².
יב. „דמיון אריה“ לר' אריה ליב פיסק, בדבר איסור שתיית סתם יינם, פראג שע"ו¹³.
יג. פסק אם יכולים הקהל לעשות הסכמה שלא לשחוק, מאת ר' יהודה אריה ממודינה, ויניציאה ש"ץ¹⁴.

את תאריך ההדפסה של „ימין ה' רוממה“ שקבעו שטיינשניידר (C. B. מס' 8869 : שנ"ט) וצדנר (ע' 529 : „1590“?). ל„פירוש דרך ימין“ אכן קבע שטיינשניידר, מס' 5990, את התאריך שס"ו. בשער של „תולדות אדם“ נאמר „שנת כמשה"ה“, וכמה ביבליוגרפים סבורים שהפרט הוא לפ"ג, ש"ס (ראה א"מ הברמן במבוא ל„תולדות אדם“, ירושלים תש"ד, ע' כה). כאמור, נראה שתאריך ההדפסה הוא לפ"ק, שס"ה. תיאורה של הפרשה בספרו של מ' כרמליוניברגר, ספר וסיף, ע' 87—88, אינו מדויק.
11. ראה י"א בלוי, כתבי הרב יהודה אריה ממודינה, חלק ב של המבוא הגרמני, 1906, ע' 127—137 (נדפס בכרך 29 של הדו"ח השנתי של בית המדרש לרבנים בבודפשט); זנה, הבדוחה על דבר הספר „מלחמת ה'“ בענין המקוה ברוויגו, ספרית ספר, י, תרצ"ג, ע' 364—364; א' יערי, מחקרי ספר, ע' 420—429; ק' שלזינגר, מחלוקת בענין סתם יינם באיטליה בשנת שס"ח, יובל שי — מאמרים לכבוד עגנון, תשי"ח, ע' 211—220.
12. C. B. מס' 4007; צדנר, ע' 560.
13. על הבעיה ראה גרשון כהן, לתולדות הפולמוס על סתם יינם באיטליה ומקורותיו, סיני, עז, תשל"ה, ע' סב—צ. המקרה הנדון ב„דמיון אריה“ הוא במורביה (ניקלשבורג).
14. וואן-שטראלן, ע' 132. וראה נ' בן-מנחם, קרית ספר, כא, תש"ד, ע' 136. הפסק חזר ונדפס ב„פחד יצחק“ ערך חרם ובספרו של ריא"ם שו"ת „זקני יהודה“, ירושלים תשט"ז, סי' עח.

אין ספק שדברי-דפוס רבים מסוג זה אבדו ולא הגיעו לידינו. במקורות שונים בא זכרם של פרסומים כאלו. ארשום כאן את הידועים לי. שנדפסו בתקופה זו:
בעקבות פולמוסיו של ר' משה פרוינצאלו נדפסו חבורים אחדים, נוסף לאותם שצויינו למעלה. בפולמוס של רמ"ף ור' משה ו' שושן (ראה י' זנה, ר' משה ו' שושן ומדפיסי סביניוטה, קרית ספר, ח, תרצ"א, ע' 513—519, ומש"כ בעלי ספר, ב, תשל"ו, ע' 119—120) נדפסו לפחות שני כתבי-פולמוס שלא הגיעו לידינו. בן-שושן הדפיס את טענותיו נגד רמ"ף, ראה זנה, שם, 519: „שהרי דברי ו' שושן חקוקים בעט ברזל ועופרת הדפוס“. בכת"י מכון בן-צבי מס' 4061 (סרט מס' 27712 במכון לתצלומי כת"י עבריים), דף ט ע"א, נמצאת תשובה של רבני ריגיו, רמ"ע מפאנו ואחרים, הכותבים בין השאר: „ומנהג אבות תורה היא שאם אין ב"ד במקום הנתבע הדין הוא לילך אחר ב"ד הקרוב והתובע יקר' בשם ג' בתי דינים הקרובי' אל הנתבע והנתבע יבחר לו א' מהם ושם יוציאו לאור משפטם. וכן כתבו האחרוני' ז"ל ובפרט מהר"ם פרוינצאלו ז"ל בא' מפסקי נדפס בכרך קטן עם שאר פסקי מחכמי דורו נגד ר' משה שושן שהיה רוצה להמריח הנתבע לילך לדין עמו לארץ מרחקי', ומחיוה מאה עוכלי בעוכלא כל

פסק־דין מסוג זה, שמאחריו פולמוס בו נטלו חלק רבנים מארצות שונות, נמצא באוסף מהלמן שבבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. זהו דף בודד ובו פסק של רבני ויניציאה, והוא כנראה יחיד בעולם. הדף הוא בגודל 37×23 ס"מ, עמוד אחד בדפוס, פגום מעט בצידו הימני. הכותרת: „[פסק נ] עשה מאת מעלת שלשה גאוני ויניציאה נר"ו מהארבעה [ה]מבוררים על דבר יעקב כהן שלום שקדש בצנעה גרושה זקנה ועשירה... וחתמו על פסקם מעלת החכמים השלמים אשר בעיר". הרקע לפסק־הדין הוא הקושי בבירור מעמדם האישי של האנוסים שהיו מנותקים מהיהדות דורות רבים¹⁵. אותו יעקב שלום היה מוחזק ט"ו שנים בכהונה, אולם כשנודע לו שאינו יכול לשאת גרושה טען „דכל יסוד כהונה זו בא מזקנה שאמ[רה] בצפת תוב"ב שהוא ממשפחת כהנים", ואין לסמוך על דבריה. מסקנת רבני ויניציאה היא שהמקדש הוא בחזקת כהן, „מלבד דנוסף שהדין כך, גם השעה צריכה לכך, [דלא איכשר] דרי ופרוץ מרובה על העומד... בפרט מאלו אנוסי הזמן, בראותו גרושה יפה ועשירה ימלא ידו מלכה ויאמר אין אני כהן". הפוסקים הם ר' בן ציון צרפתי¹⁶, ר' ליב סרוואל¹⁷ ור' יצחק גרשון¹⁸, ומאשרים את הפסק החכמים ר' אהרן נ' חיים¹⁹, ר' נתמן חנין²⁰,

תופסי התורה שהיו בגלילות אלו בימים ההם".

בפסק בענין חזקת ההלואה בפירארה, כת"י התלמוד תורה בפירארה מס' 20 (סרט מס' 2398 במכון לתצלומי כתבי יד עבריים), דף 119, נאמר: „עוד נתחדשה הלכה ונתפרסמה גזירה וחומר חמורה מן ששה גאונים אדירים נ"ע מעיר קרימונה כ' כסליו ט"ו נובימבר שנ"ב היא מוצאת אל הדפוס בשנת שנ"ב, ואחריהם בפיהם ירוצו גאוני ויניציאה ו"ל וצוו לפרסמה... וכזאת אשרו ופרסמו כנ"ל גאוני רומה ומנטובה...". על בעיית הספרים האבודים בכללותה במסגרת חקר הביבליוגרפיה העברית, ראה: י' תא-שמע, מצוי ורצוי בביבליוגרפיה העברית, יד לקורא, טו, תשל"ז, חוב' ב, ע' 76-77.

15. בשו"ת „תורת חיים" לר' חיים שבת, שאלוניקי תע"ז, חלק ג סי' נג, אומר השואל (בנדון שלנו, ראה להלן) על האנוסים העוזבים את ספרד ושבים ליהדות: „מדרך הבאים משם כל שאין יודעים משפחת אביהם מתכנים בשם אי זה מקרוביהם, ובפרט אם נודע להם משפחת אמם מתכנים בשם משפחתה כדי להתקרב לכנוי עצמם, וזה מעשים בכל יום".

16. ח' ניפי ומ"ש גירונדי, תולדות גדולי ישראל וזכר צדיקים לברכה, ע' 55 סי' ט; מ' מורטארה, מזכרת חכמי איטאליה, ע' 70; י"א בלוי (ראה הערה 11), ע' 112-114; ש' סימונסון, מבוא לשו"ת „זקני יהודה", ע' 57; מ' בניהו, הסכמה ורשות בדפוס ויניציאה, תשל"א, לפי המפתח.

17. ניפי-גירונדי, ע' 218-219 סי' ב; מורטארה, ע' 59; בלוי, ע' 114-116; סימונסון, שם, ע' 51; בניהו, לפי המפתח.

18. ניפי-גירונדי, ע' 145 סי' כז וע' 182 סי' קכג; מורטארה, ע' 27 וע' 66; סימונסון, שם, ע' 37; ד' תמר, מחקרים בתולדות היהודים בארץ-ישראל ובאיטליה, תשל"ל, ע' 108-109, 113-114; בניהו, לפי המפתח.

19. בניהו, ע' 35.

20. ניפי-גירונדי, ע' 270 סי' ז וע' 273 סי' ו; מורטארה, ע' 13; סימונסון, שם, ע' 41; בניהו, לפי המפתח.

ר' שמעון ו' חביב²¹, ר' ציון פראנסיס²², ר' אברהם צלח²³ ור' יוסף ב"ר אהרן ששון²⁴, כולם תושבי ויניציאה.

בצידי העמוד שתי הערות בכתב-יד, ההערה הראשונה, משמאל לעמוד, נחתכה. ההערה השניה כתובה בגליון בצד ימין והיא תוספת למשא-ומתן של הלכה שבפנים, ובניגוד ללשון הסתמית של הפסק הנראה כאילו יצא מתחת ידי שלושת הרבנים, כתובה הערה זו בגוף ראשון: „עוד מצאתי בתשובת הרב מדינה סדר טור א"ה סי' רלה בנדון שבויה שנשבית...". ר' שמואל די מדינה כותב באותה תשובה שהכהנים בזמן הזה הם בחזקת ספק, ומתוך כך בא לידי קולות מסוימות. כותב ההערה מסביר שהקולות הללו אינן באות בחשבון בנדון שלפנינו.

דף זה נזכר בחבוריהם של כמה מחכמי הזמן, שלפניהם הובאה השאלה, וכולם מסכימים לפסק של חכמי ויניציאה. מדבריהם של כמה מהרבנים הדנים בענין ניתן ללמוד שהפסק של חכמי ויניציאה נעשה בקיץ שנת שס"ט ושמחברו הוא ר' ליב סרוואל, שהיה גם הרוח החיה בכל הענין. בסוף „לבוש הבוץ והארגמן" לר' מרדכי יפה, פראג שס"ט, נדפסה בדף מיוחד תשובה בנדון שלנו: „מעשה היה בוויניציאה בחור אחד כהן... קדש גרושה זקנה עשירה... עד כאן לשון השאלה מודפסת הבאה אלי מק"ק ויניציאה. תשובה. כבר פסקו על זה חכמי וגאוני ק"ק ויניזייה... ודעתי מסכמת עמהם... אך לכבוד הגאון מוהר"ר ליב סרוואל שלא להשיב פניו ריקם אוסיף נופך משלי יתר על פסקם המודפס...". התשובה נכתבה בה' אב שס"ט. בספר „באר שבע" לר' ישכר בער איילנבורג, ויניציאה שע"ד, בחלק השו"ת, ד' קיו ע"ב — קיו, מעתיק המחבר את השאלה שבדף שלנו, כמעט מלה במלה, ואח"כ הוא כותב: „ועל זאת השאלה עשה פסק דין... מרא דאתרא מהר"ר ליב סרוואל... והסכימו עמו אחוזת מרעהו... ושלח לי זה הפסק אחר שנדפס, וכתב לי אגרת וז"ל... עיניך לנוכח יביטו אל דברי הדפוס בכהן... שקדש זקנה גרושה ומחזיק בטומאתו ובכח עש"ג²⁵ מפציר, וידינו אסורו' מלהביאו במסורת הברית... ועשיתי הפסק אשר על הדפוס וכל חכמי העיר תתמוהו...".

ר' יהודה אריה ממדינה כותב בשו"ת „זקני יהודה", ירושלים תשט"ז, סי' כג, „על כהן שהיה רוצה לישא גרושה באומרו שאינו ודאי כהן". שמו של אותו כהן אינו נזכר כאן אך הפרטים דומים לנדון שלנו ואף התאריך מתאים: הפסק של ריא"מ נכתב בפירינצי בפרשת פנחס, והמהדיר, ש' סימנסון, מעיר בשולי התשובה כי ריא"מ היה בפירינצי בשנת שס"ט.

תשובה רביעית בנדון נמצאת בשו"ת ר' יעקב לבית הלוי (מהדורה א, ויניציאה שע"ד, סי' ה; מהדורה ב, שם שצ"ב, כלל ה סי' לג): „תשובתי אל הרב כמוהר"ר ליב סרוואל נר"ו על הפסק הנדפס ששלח אלי על דבר יעקב כהן שקדש גרוש...". הכותב מזכיר את ההערה שבכתב יד בשולי פסק-הדין: „גם ראיתי מה שהוסיף מעל"

21. מורטארה, ע' 13; בניהו, לפי המפתח.

22. ניפייגירונדי, ע' 298 סי' ב; מורטארה, ע' 25.

23. בניהו, לפי המפתח.

24. מורטארה, ע' 59; בניהו, לפי המפתח.

25. = ערכאות של גוים.

האדון להגיה סביב הפסק אחר שכבר נדפס כדי ליישב תשובה אחת של הרשד"ם בסימן רל"ה שלא יראה כסותר לגדון שלפנינו...".

הפסק שלנו, בשלמותו, נדפס בשו"ת מהרי"ט לר' יוסף מטראני, קושטאנדינא ת"א, סי' קמח. שם נמצאות גם שתי ההערות שבכתב-יד²⁶. מהרי"ט בתשובתו שלו על הענין — שם בסי' קמט — מסכים אף הוא לחכמי ויניציאה ומדבר על „זחוחי הלב התוקעים עצמם בדבר הלכה" ותומכים בכהן המקדש.

הפסק שלנו נשלח איפוא לרחבי העולם היהודי, וגדולי הדור נתבקשו להסכים לו. פעולה כה נמרצת לא היתה נחוצה אם הפסק לא היה נתקל בהתנגדות חריפה של אותם „זחוחי הלב". דומה שמן התשובה הבאה נוכל ללמוד מי היו תומכיו של המקדש, וגם תתברר הלשון הסתומה של הכותרת של הפסק: „נעשה מאת... שלשה... מהארבעה המבוררים". מי היה הרביעי ומדוע לא הצטרף לחבריו? מסתבר שחכם זה היה ר' יוסף סאמיגה²⁷. בשו"ת „תורת חיים" לר' חיים שבת, חלק ג, שאלוניקי תע"ז, סי' נג, נמצאת שאלה ששאל סאמיגה מהמחבר, ומפרטיה נראה שהמדובר בנידון שלנו. סאמיגה מנסה להוכיח שאותו בחור אינו בחזקת כהן ולפיכך מותר לו לשאת אותה גרושה. הוא מסיים את שאלתו בלשון זו: „נאם עומד על מצפה ה' שלא לגזור אומר עד יבא דברכם", ומשמע שסאמיגה נקרא להיות דיין בנידון זה. המחבר עצמו, בסי' נד, דוחה את דבריו של סאמיגה מכל וכל, אף על פי שלא ידע על קיומו של הפסק של חכמי ויניציאה וכל הענין נודע לו רק משאלתו של סאמיגה²⁸. בין השאר כותב מהרח"ש שמשפחתו של אותו בחור גרה תחילה בשאלוניקי והוחזקו שמה לכהונה בפני מהרשד"ם. מאגרותיו של ר' יהודה אריה ממדינה עולה שגם ר' משה כהן פורט מויניציאה תמך במקדש, ואף הוא ריא"ם עצמו התלבט אם יצטרף למתירים²⁹.

עדיין יש לברר מה טיבו של אותו בית-דין שדן בענין. הדיינים מכוונים כאן בשם „מבוררים", היינו, נבחרים לדיינים על ידי בעלי הדין. כידוע, אחת מטענותיו העקריות של ר' משה פרובינצאלו בפרשת הגט תמרי-וינטורוצו היתה, שכמו בדיני ממונות כך גם בעניני איסור והיתר, כגון גיטין וקידושין, זכאים בעלי הדין למנות

26. ההערה משמאל קצרה ביותר: אחרי מה שנאמר בפנים „דכהנים דבדורנו אין להם כתב יחס... אפ"ה אלימא האי חזקה לעשות נגד הדין ולקוראו ראשון אפי' היותו ע"ה בפני חכם גדול שבישראל", נוסף בהערה: „וחייב מיתה אם קורא לפניו".

27. גיפ"גירונדי, ע' 136 סי' כח; מורטארה, ע' 58; סימונסון, שם, ע' 50.

28. בהמשך הדברים כותב מהרח"ש: „ואחר ימים ושנים שכתבתי בזה הראוני בספר הלבוש בסוף הלכות סוטה פסק מגדול א' שפסק בזה להחמיר וכנראה מדבריו שגם פסקו חכמי ויניציא שכופין אותו לגרשה". גם מהרח"ש מזכיר את דברי מהרשד"ם שהביאם ר' ליב סרוואל בהערה ואף הוא קובע שאינם ענין לגדון שלנו, מאותם הטעמים של סרוואל.

29. באגרות ריא"ם שבכת"י (כת"י גינצבורג מס' 356, סרט מס' 27969 במכון לתצלומי כת"י עבריים) מצויות אגרות אחדות בענין זה. בדפים 218—219 יש שתי אגרות שכתב מפירנצי לויניציאה, לר' משה כהן פורט, בתשובה לבקשתו של פורט שריא"מ יצטרף למתירים וישפיע גם על החכמים האחרים שבמקומו. ריא"מ כותב שאכן ניסה לעשות כך. אגרת שלישית שם היא לר' ליב סרוואל, בה הוא מספר שהחליט להצטרף לאוסרים ואף השפיע על אחרים, ביניהם ר' יעקב די אלווה, שיצטרפו לרבני ויניציאה.

מבוררים שיפסקו בדינם ורבנים שאינם מקובלים על הצדדים אינם רשאים להתערב. זהו הנושא העקרי של חבורו „ביאור זה יצא ראשונה” הנזכר למעלה. החולקים על רמ”ף באותה שעה, ובראשם רבני ויניציאה, טענו שבאיסור והיתר אין מקום למבוררים, אלא כל רב המוסמך להורות הוראה בישראל מוסמך להודיע את חוות דעתו, שכן אין דגים כאן בזכויותיהם של בעלי הדין אלא באיסור עצמו. לכאורה עצם קיומו של בית דין של „מבוררים” בפרשה שלנו מלמד שדעתו של רמ”ף נתקבלה על ידי חכמי ויניציאה בדור שאחריו. אולם מסתבר שאין הדבר כך: ר’ ליב סרוואל רומז באגרתו לר’ ישכר בער איילנבורג, הנזכרת לעיל, שהיתה התערבות של השלטונות לטובתו של המקדש. אף ר’ בן ציון צרפתי, החותם הראשון, מוסיף לחתימתו: „מבורר לדיין מר’ יעקב כהן הנו’ ומקויים מהווגאדור”³⁰ (שני הדיינים האחרים מוסיפים: „ואני כמוהו”, „ואני כמוהם”). נראה שקביעת הבוררות ובחירת הבוררים לא נעשו על פי נוהג הלכתי מקובל, אלא כפשרה של השלטונות בין רצונו של המקדש והתנגדותם של רוב חכמי ויניציאה.

30. Avogadore. חבר מוסד הבקורת על מערכת המשפט בוויניציאה. ראה Enciclopedia Italiana, vol. 5, p. 653. על ערעור על מעשה בית דין בפני האווגאדור, ראה שו”ת זקני יהודה סי’ נ: „אחר נתינת הגט הוו קא מרחשן שפוותיה דמגרש זה שהיו לו דין ודברים על הגט והביא עלינו המסדרים צווי ממע’ האדון האווגאדור יר”ה שנוועד יחד לשמוע טענותיו”.